Ariana Afghanistan Online
آریانا افغانستان آنلاین
ملی، سیاسی، هنری و تاریخی
http://www.ariana-afghanistan.com

عبدالباری جهانی ۲۰۲۱/۰۸/۰۶

د اعلیحضرت امان الله خان اصلاحات او سقوط

«لومړۍ برخه»

په افغانستان کی چی هر وخت د ترقی، تغییر او تنویر کلمات یادیږی نو داعلیحضرت امان الله خان نوم به سم ورسره ملګری وي. د افغانستان په تاریخ کی به هیڅ مشر په دغه اندازه له خپل اولس او د هغه له ترقی سره د هغه په اندازه ژوره، صمیمانه او صادقانه لیونی مینه نه وي ښودلي. د افغان اولس د نیکمرغه کولو، عصری کولو او پر مخ بیولو سره د امان الله خان مینه د یوه پاچا مینه نه، بلکه د یوه شاعر، هنرمند او نقاش مینه وه، چی زیاتره په احساس افاده کیدله. خو لکه څرنګه چی بیده اولسونه د خپلو هنرمندانو او شاعرانو د احساس په ژبه ډیر ناوخته پوهیږی، دغه راز د خپل دې وطن پالونکي پاچا په نیکو احساساتو او سپیڅلي مینی هم هغه وخت وپوهیدل او هغه وخت یي د ارمان او افسوس اوښکی پسی تویولي چی هغه د دوی او د خپل ګران هیواد له تودي غیږی څخه، چی ده د جنون ترسرحده مینه ورسره درلوده، ډیر لیري تللی وو او نور یي د بیرته راستنیدلو امکان موجود نه وو. هغه په ژوند د خپل اولس دپاره مړ سوی وو، او هغه ژبي چی د ده په یاد وګرېدلي، د ده د ارمانونو دښمنانو وار په وار غوځي کړې.

اعلیحضرت امان الله خان، چی په نړۍ کی د وخت د تر ټولو ستر استعماری طاقت په مقابل کی د سر پورته کولو او د جنګ داعلانولو په افتخار خپل اولس په جوش او خروښ استقبال کړی او دغازي

وروستي پاڼه

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@ariana-afghanistan.com

لقب یي ورکړی و، خپل هغه اولس صرف د ترقی، ازادئ او پر مختگ سره د هغه د لېونی مینی په گناه د کافر او لاتي په نوم له ملکه وشاړه. خو د هغه پیل کړي اصلاحات ناکام نه، بلکه د ناپوهانو او داړه مارانو د اغتشاش له امله د لنډي مودې د پاره بند سول. او د دې اغتشاش سره گواکي د اماني نهضت کمبله ټوله سوه. خو افغان اولس د شلمی پیړی په وروستیو لسیزو کی د دوهم ځل داخلی جنگونو تر پیل کېدلو پوری ، د ترقی او پرمختگ پر لور ، کله بیده او کله ویښ گامونه پورته کړل.

افغانستان د برتانوي استعمار څخه د استقلال د گټلو په وخت کی داسی هیواد وو چی سړی یی د خپلو تقریبا ټولو گاونډیو هیوادونو څخه وروسته پاته بللای سی. سواد د نشت په اندازه وو، او خلکو به حتی خپل خصوصی او کورني لیکونه په مُلا لیکل او لوستل. او د ژوند د تقریبا ټولو معلوماتو او اطلاعاتو منبع یي ملایان او د جوماتونو انگړونه وه. راډیو وجود نه درلود او د یوه ښار څخه تر بل ښار پوری د سفر کولو دپاره کله شپې او کله هفتې په کار وې. مطبوعات د نشت په اندازه وه. د اعلیحضرت امان الله خان د پاچاهي په لومړیو شپو ورځو کي یوازي د امان افغان په نوم ورځپاڼه او په وروسته کي څو نوري محدودي دولتي او مستقلي ورځپاڼي خپریدلي. دا ورځپاڼي هم یوازي په پایتخت او لویو ښارونو کي، هغه هم یوازي محدودو باسوادو، خلکو لوستلي. خلکو، په عمومي صورت، د بازار په اوازو گوزاره کوله او چی څه یی اوریدل هغه یی منل. اعلیحضرت امان الله خان حتی د اطلاعاتو وزارت نه درلود. ځکه ده فکر کاوه چی د ده نیت ځرگند دی او د اصلاحاتو په هدف او گټور توب یی ټول وگړي پوهیږي. خو خبره هغسي نه وه. د اصلاحاتو دښمنانو د هیواد خلکو ته د ده پیغام نه یوازي نه رساوه بلکه په غلط ډول یی ور رساوه. اعلیحضرت امان الله خان غوښتل چي د ۱۹۲۱، ۱۹۲۴ او ۱۹۲۸ کلونو د لویو جرگو غړي او وکیلان به د ده پیغامونه د خلکو تر غوږونو ورسوي خو هغوی زیاتره ده او د ده اصلاحاتو ته وفادار خلک نه وه او چی خپلو سیمو ته ستانه سول خلک یی د خپل پاچا پرضد وپارول. لیون پولادا ص ۱۵۵

اصلاحات

ډیر کسان فکر کوي چی د اعلیحضرت امان الله خان اصلاحات له وخت څخه مخکي وه، ځکه نو خلکو او محافظه کارو عناصر د هغوی په مقابل کی عکس العمل وښود او بالاخره د ده د پاچهی د سقوط سبب سول. په داسي حال کی چی، په لومړي سر کي، د هغه د ځینو اصلاحاتو ډیر تود هرکلی وسو او د ټولني د پرمختگ او عمومی همکاری د زیاتولو لپاره ډیره گټور ثابت سول. د هغه د اصلاحاتو مخالفینو او هغو لیکوالانو او مورخینو چی د ده د مخالفو رژیمونو تر تاثیر لاندي یي لیکني وکړې، یوازي هغو اصلاحاتو ته گوته ونیوله چی د افغانستان محافظه کارو عناصرو او د ټولني عنعنوي او بیسوادو خلکو ته نا بلده او د منلو وړ نه وه. د مرحوم میرغلام محمد غبار په شمول، هغو منورینو چي د اعلیحضرت امان الله خان د اصلاحاتو له نهضت څخه یی باید په کلکه دفاع کړې وای هم د هغه او د

وروستي پاڼه

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@ariana-afghanistan.com

هغه د اصلاحاتو په برخه کی یو ډول مبهم نظر ورکړ. ډیرو مورخینو او لیکوالانو د اصلاحاتو د ناکامی ډیر لوی علت د امان الله خان اشتباهات او ځینی تلواري او بې وخته حرکتونه بللي دي . په داسي حال کي چي د هغه ځینی ناکاره او نا اهله ملگري، ځیني نامرده اندیوالان او حتی ځیني خاین عالي رتبه حکومتي مقامات د اماني نهضت په سقوط کي د هغه تر اصلاحاتو لوی رول لري.

اعلیحضرت امان الله خان ځیني داسي اصلاحات اعلان کړل چي اصلاحي نهضت اصلا د هغوی د عملي کولو لپاره پیل سوی وو او که ده له ځان سره بنه او ریښتوني ملگري لرلای، ښي او پر وخت مشورې یی ورکړي وای او اصلاحات سم عملي سوي وای ښایی نهضت له سره ناکام سوی نه وای.
په اجتماعي برخه کي د انسانانو خرڅول کیدل او رانیول منع اعلان سول او د ټولني، په تیره بیا هزاره گانو، له خوا یی تود هرکلی وسو. بیگار یی منع کړ او یوازي د سړکونو جوړولو لپاره، چي د ټولني هر فرد ته یی گټه رسیدله، بیگار او وړیا کار حتمي وبلل سو. د لومړي ځل لپاره یی د ټولني د هري برخي لپاره منظم قوانین وضع کړل. د اداري فساد د له منځه وړلو په برخه کی اکثر اقدامات یی هم گټور وه او هم یی تقریبا د ټولو خلکو له خوا هرکلی وسو. د مالیاتو ټول سستم یی له سره تنظیم کړ او حکم یی وکړ چي مالیات باید د جنس په توگه نه بلکه په نغدو پیسو واخیستل سي. اضافي مالیات یی، لکه د ملکي د سرغوړي، لغو او غیرقانوني اعلان کړل. د افغانستان لپاره لومړنی کلنی بودجه یی، چي تر دغه وخته پوري چا نه پیژندله، منظور کړه. د حکومتي باقیاتو سستم یی، چي د یوه سړي او حتی د هغه د اولادونو ژوند یی تهدیداوه، له منځه یووړ. مرکزي او ولایتی شوراگاني یی، چي ځیني یې انتخابي او ځیني یې انتصابي وې، منځته راوړې. له خارجي هیوادونو سره یی ډیپلوماتیک اړیکي ټینگ کړل او افغانستان یی تقریبا په ټولي نړی وپیژاند. د قبایلی خانانو، درباریانو، او د شاهي کورنی د لیري خپلوانو او سردارانو خاص امتیازات او تنخواگاني یی لغو کړې. د مخابراتو او ارتباطاتو پراخي پروژې یې تر کار لاندي ونیولې. نوي سړکونه یی جوړ کړل، زاړه سړکونه یی ترتیم کړل، د ټلفون او ټلگراف خدمات یی پراخ کړل، د پوستي سستم یی بهتر کړ او افغانستان د پوستي د بین المللی ټولني غړی سو، پلونه یی اباد کړل او د افغانستان د ملکي هواکرځني لومړنی پروگرام یی پیل کړ.

اعلیحضرت امان الله خان، له خپلي لومړۍ ځوانی څخه، په دې پوهیدی چي د ده د هیواد د وروسته پاته والي یو لوی علت بیسوادي او له نړۍ څخه بیخبري ده. کله چي قدرت ته ورسیدی، له هغي لومړۍ ورځي یې د ټولني د تعلیم او تربیې د سستم بهتر کولو ته ملا وتړله او د خپلي پاچهی تر پایه پوري یی د اصلاحاتو تر بلي هري برخي دغي خواته زیاته توجه وکړه. لیون پولادا لیکي په دې کي هیڅ شک نسته چي د هغه په اجتماعي اصلاحاتو کي د تعلیم او تربیې په برخه کي اصلاحات تر ټولو مهم وه. نه یوازي د ده له خپله نظره بلکه د ټولني د راتلونکي لپاره هم. د ده له نظره د تعلیم او تربیې د اهمیت اټکل له دې څخه کیدلای سي چي د ده د پاچهی په وخت کي د تعلیم او تربیې مدال تر ټولو ملکي او

وروستي پاڼه

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@ariana-afghanistan.com

پوځي مداِلونو مهم وو. د اوسني افغانستان د مشرانو ټول نسل په مستقیم او غیر مستقیم ډول د امان الله خان د تعلیم او تربیې د سستم محصول دی. که امان الله خان د تعلیم او تربیې په برخه کی ابتکارونو ته توجه نه وای کړې او د ښوونې او روزنې د ودې او انکشاف جرأت یی نه وکړی ننني افغانستان به د عصري کیدلو په لاره کې تر نن ورځې ډیر کلونه شاته پاته وای. یوشی چې نه په ډیرو پیسو تر لاسه کیدلای او نه په زور د چا لاسته ورځې هغه تعلیم یافته او روزل سوې بشري قوه ده. پولادا ص ۸۹

د افغانستان په تاریخ کې هیڅ پاچا او مشر د هیواد له ښوونې او روزنې سره، نه له ده نه مخکې او نه له ده څخه وروسته، دومره لیونی او ریښتونې مینه ښودلې ده.هغه په کال ۱۹۲۵ کې کندهار ته د خپل پنځه دیرش ورځني سفر په ترځ کې پخپله ښونځیو ته ولاړ، د ښوونکو تعلیمي سویه یې وکتله، له شاګردانو څخه یې پوښتنې وکړې، د حاضرۍ کتابونه یې وکتل د دایمي غیر حاضرانو په باره کی یې ، چې شمیر یې ۱۸۹ تنو ته رسیدی، له حکومتي مامورینو څخه تحقیقات وکړل. شاګردان او د هغوی مشران یې ور وغوښتل او د شاګردانو مشران یې پنځه پنځه روپۍ جریمه کړل. هغوی ته یې د ښونځیو د تاسسیولو او عصري تعلیم او تربیې د هدفونو او ګټو په باره کې مفصله وینا وکړه او دا یې هم ورته وویل چې که په راتلونکې کې د هغوی اولادونه ښونځیو ته حاضر نه سي نو دوی ته به سختی سزاوي ورکړي. حاکمیت قانون ص ۴۴

اعلیحضرت د مذهبي او ژبني تبعیض د له منځه وړلو په منظور حکم وکړ چې پښتانه، فارسي ژبي او هندوان دي، چې تر دغه وخته یې په جلا جلا ښونځیو کې درس وایه، ټول په یوه ښونځي او ګډو ټولګیو کې سبق وایی. هغه دغه راز حکم وکړ چې لومړنی زده کړې د ټولو افغانانو لپاره حتمي او جبري دي.
هغه کتاب ص ۴۵

اعلیحضرت امان الله خان کندهار ته د خپل سفر په ترځ کې، تقریبا هره ورځ، له سل ګونو او حتی زرګونو خلکو سره ناستې درلودې. د جمعې د لمونځونو امامت یې پخپله کاوه او په ویناو کې یې د نورو ملی مسلو ترڅنګ، پرعصري ښوونې او رزونې باندې، چې د هرې ټولنې د پرمختګ اساس دی، هر وخت ټینګار کاوه. هغه پخپله یوه وینا کې وویل چې ځینې ملایان او سپین ږیرې، په پټو سترګو او پرته له دې چې زموږ د ښونځیو په پروګرام یې ځانونه خبر کړي وي، هغه چټې او بېځایه بولې. هغه پخپله وایي چې د جمعې په ورځ یې په خطبو او په ښار کې د ګرځیدلو په ترځ کې له خلکو سره د ښونځیو د ګټو په باره کې خبرې وکړې. هغو شاګردانو ته یې چې په ښونځي کې یې غیر حاضرې نه کوله نغدي پیسې په انعام کې ورکړې. ۱۳۰ تنو شاګردانو ته یې چې تازه ښونځي ته شامل سوي او د ده له حضور څخه تیر سوي وه نغدي پیسې ورکړې او هغه شاګردان یې چې غیر حاضرې یې کوله جریمه کړل. هغه کتاب ص ص ۵۰-۵۱

وروستی پاڼه

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@ariana-afghanistan.com

اعلیحضرت امان الله خان، د هیواد د سختو مالي ستونزو سره سره، د ښووني او روزني خواته ځکه ډیره زیاته توجه واړوله چي په دې پوهیدی چي د هغه د پراخو اصلاحاتو لپاره پوهو او تعلیم یافته کسانو ته ضرورت لري. هغه ښوونه او روزنه جبري کړه او په عامو ځایونو کی یی اعلانونه وکړل چي ټول خلک مجبور دي چي خپل ماشومان ښونځی ته واستوي او حکومتي مامورینو ته یی خبرداری ورکړ چی که خپل ماشومان په ښونځي کي داخل نه کړي نو ښایی جریمه سي او هم ښایی له وظیفي څخه برطرف کړل سي. هغه دغه راز د منځنیو او لوړو زده کړو د شاګردانو د تشویقولو په منظور هغوی ته په میاشت کي یوه لږه اندازه پیسي ورکولي او تر یوه حده یی د هغوی د جامو غم خوړ. ګریګوریان ص ص ۲۴۰-۲۴۱

اعلیحضرت امان الله خان، د ملایانو او حضرتانو د پروپاګنډونو او تبلیغاتو په خلاف، چي ویل یی امیر د هغوی ماشومان بهر ته لیږی او هغوی په بهرنیو هیوادونو کي کافران کوي، بهر ته د لیږل کیدونکو شاګردانو ټول کړه وړه تر سختي څارني لاندي نیول. کله چي به شاګردان بهر ته لیږل کیدل هغوی مجبور وه دا ژمنه وکړي چي روژه به نیسی، لمونځونه به کوي او د مسلمانانو په ټولو اخترونو او مقدسو مراسمو کي به برخه اخلي. کله چي عیسوي شاګردان کلیسا ته ځي او هلته د خپل انجیل په لوستلو لګیا سي نو افغاني شاګردان باید د خپلي عقیدې د غښتلي کولو لپاره قرآن شریف ولولي. شاګردانو ته ویل کیدل چي د خوراک او څښاک په وخت کي د قرآن شریف احکام په کلکه رعایت کړي. شاګردان د نڅا کولو، د غیر اخلاقي نمایشونو د ننداره کولو او له ښځو سره د اړیکو د ساتلو څخه منع وه. که هر شاګرد له دغو مقرراتو څخه سرغړونه کړې وای هغه بیرته هیواد ته را غوښتل کیدی. د شاګردانو د کړو وړو د څارلو لپاره، له هري وړې ډلګی سره یو تن لیږل کیدی او هغه به، وخت په وخت، مقاماتو ته خپل ریوټ ورکاوه. ګریګوریان ص ص ۲۴۲-۲۴۳

اعلیحضرت امان الله خان په دې پوهیدی چي د امان افغان په نوم یوازینی جریده، چي د سراج الاخبار ځای یی نیولی وو، نه هر وخت د افغانستان ټولو ولایاتو ته لیږل کیدلای او نه د اطلاعاتو په ترلاسه کیدلو کي د خلکو تنده ماتولای سي. هغه د خپلي پاچهی په لومړیو شپو ورځو کي یوازي د آزادو مطبوعاتو تحریک پیل نه کړ بلکه یو مطبوعاتي انقلاب یی راووست. د مطبوعاتو په ساحه کي یی داسي اور ولګاوه او داسي رڼا یی خپره کړه چي تر نن ورځي پوري یې چا د بیرته خاموشولو توان نه دی پیدا کړی. د لومړي ځل لپاره، خلکو ته، د هیواد په تقریبا ټولو ولایاتو کي، پر خپل حکومت باندي د انتقاد کولو زمینه برابره سوه؛ خلکو ته د انتقاد کولو او نظر ښکندولو جرأت ورکړه سو او په انصاف سره ویلای سو چی که دغه منور پاچا نه وای ازاد مطبوعات به ، خدای خبر، چي کله او څرنګه پیل سوي وای. په کال ۱۹۲۰ کي په جلال اباد کي اتحاد مشرقي په خپرونو پیل وکړ او په هماغه کال په هرات کي د اتفاق اسلام په نوم اخبار له چاپه راووت. د افغانستان په شمال کي د بیدار په نوم اخبار او

وروستي پاڼه

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@ariana-afghanistan.com

په مزار شریف کي د اتحاد اسلام اخبار خپروني پیل کړي. په کال ۱۹۲۱ کي په بغلان کي اتحاد بغلان، په کال ۱۹۲۲ کي په قطغن کي اتحاد خان آباد، په کال ۱۹۲۱ کي په کندهار کي طلوع افغان، په کوهستان کي ستاره افغان په خپرونو پیل وکړ. په کال ۱۹۲۳ کي په کابل کي د حقیقت په نوم اخبار له چاپه راووت او په هماغه کال د انیس په نوم ورځپاني په پښتو ژبه خپروني پیل کړي. ګریګوریان ص ۲۴۵

اعلیحضرت امان الله خان ملي یووالي ته، چي د ترقی او سمسورتیا بنسټ دی، ډیر ښه متوجه وو او تل به یې په خپلو ویناو کي د ملي یووالي تبلیغ کاوه. د افغانستان په تاریخ کي ښایی ډیرو لږو پاچاهانو د ملي وحدت له تبلیغولو سر دومره څرګنده علاقه ښودلي وي. پاچا امان الله خان کندهار ته د خپل سفر په ترڅ کي د جمعي د ورځي په یوې خطبې کي وویل" هر څوک چي په افغانستان کي اوسیږي، له استثنی پرته، افغان بلل کیږی او د دې هیواد ټول اقوام مسلمانان دي. د هیڅا لپاره دا ور نه ده چي له اسلامیت او افغانیت څخه مخ واړوي او په خپل قوم ونازیږي. د خپل قوم له امله ځان تر نورو ممتاز وبولي او که څوک قومیت تر اسلامیت لوړ بولي نو د هغه ایمان حتما کمزوری او عقیده یې سسته ده..."

له ښووني او روزني، اصلاحاتو، عدالت، ډیموکراسی او د ښځو له حقوقو سره د اعلیحضرت امان الله خان مینه د هغي وینا څخه ښکاري چي اروپایی هیوادونو ته د سفر د پیل په وخت کي یی په کندهار کی له خلکو سره د خدای په امانی کولو په ترڅ کي کړې ده. هغه وویل: لومړی خو زه د خدای تعالی او د هغه له پیغمبر څخه راضي او مشکور یم. بیا نو په داسي حال کي چي اوښکي مي په سترګو کي دي، غواړم تاسي ته ووایم ټولو هغو شیانو ته چي تاسي اشاره وکړه هغه خو لومړی خدای تعالي او دوهم تاسي پخپله کړي دي. زه د خدای تعالی شکر اداکوم او له تاسي څخه مننه کوم او له خدای تعالي او تاسي څخه د نوري مرستي غوښتنه کوم. بهر ته زما د سفر کولو هدف تاسي ته د ګټي رسول دي. زه غواړم داسي نوي شیان ستاسي لپاره انتخاب کړم چي موږ یی اوس نه لرو... ده خلکو ته وویل چي له هیواد سره مینه ولری، له خپلي خاوري څخه دفاع وکړی او دا په یاد ولری چي تاسي ټول یو ملت یاست. ده وویل پاچا د امر کولو حق نه لري. دا حق چا له منځه وړی دی؟ ما له منځه وړی دی. ځکه چی خدای تعالی وایی چي موږ باید له خلکو سره سلا مشوره وکړو. نو زما نصیحت ته غوږ ونیسی او هیڅ وخت د یوه دیکتاتور پاچا د لاندي ژوند مه کوی. خرافات پرستي مه کوی. د مثال په توګه ځینو بیخبرو ملایانو تاسي ته د مذهب ځنځیرونه اچولي دي. دوی تاسي ته د مذهب په باره کی غلط معلومات درکړي دي، او تاسي یی غولولي یاست. تاسي باید هغه څه ومنی چي خدای تعالي او د هغه پیغمبر امر درته کړی دی. تشي د ملا خبري مه منی.

وروستي پاڼه

برای ارسال مقالات به روی لینک ذیل کلیک نمائید!
info@ariana-afghanistan.com

زه دغه راز درته وایم چي تاسي باید د خلکو ترمنځ توپیر ونه کړی. تاسي ټول یو هیواد او د یوه بل ورونه یاست. زه غواړم په دغه برخه کي ستاسي رایه واخلم. او ټولو خلکو سمدستي لاسونه پورته کړل. زه دغه راز درته وایم چی له خپلو میرمنو سره ښه سلوک وکړی. له هغوی سره بد مه کوی ځکه چی دوی هم خدای تعالی ته امید لري، بشر دی او حقوق لري. تر یوی ښځي زیاتي مه په نکاح کوی ځکه چي تاسي یی ساتلای نه سی. تاسي باید خپل ماشومان ښونځیو ته ولیږی. تاسي باید خپل ماشومان د زده کړو لپاره بهر ته ولیږی. خپله ټوله شته مني د خپلو ماشومانو په ښوونه او روزنه ولګوی. ما چي هر څه درته وویل هغه د خدای تعالی او د هغه د پیغمبر احکام دي. ستیوارټ ص ۳۲۰

د لومړی برخي پای

نور بیا

د عبدالباری جهانی د نورو لیکنو لپاره ، پر عکس کلیک وکړی